

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
-------------	---

ROZDZIAŁ 1

<u>GOSPODAROWANIE OBSZARAMI PRZYRODNICZO CENNYMI.....</u>	<u>17</u>
---	-----------

1.1. Gospodarowanie we współczesnej ekonomii i jego efektywność.....	17
1.2. Rozwój ochrony przyrody w Polsce – przegląd retrospektywny	24
1.3. Pojęcie obszarów przyrodniczo cennych w naukach przyrodniczych, prawnych i ekonomicznych	30
1.4. Etyka środowiskowa a obszary przyrodniczo cenne	39
1.5. Formy i zakres wpływu człowieka na obszary przyrodniczo cenne.....	43
1.6. Pozaekonomiczny potencjał obszarów przyrodniczo cennych.....	47
1.7. Gospodarcze walory obszarów przyrodniczo cennych w świetle koncepcji kapitału naturalnego.....	54

ROZDZIAŁ 2

OCHRONA PRZYRODY W POLSCE W KONTEKŚCIE ZASAD

<u>TRWAŁOŚCI ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO.....</u>	<u>58</u>
--	-----------

2.1. Szeroka i wąska interpretacja obszarów przyrodniczo cennych w Polsce	58
2.2. Obszary przyrodniczo cenne <i>sensu stricto</i> i formy ich ochrony.....	61
2.2.1. Ochrona obszarowa	61
2.2.2. Ochrona obiektowa.....	75
2.2.3. Ochrona gatunkowa.....	77
2.3. Pozostałe obszary przyrodniczo cenne – <i>sensu largo</i>	78
2.3.1. Ogrody botaniczne	78
2.3.2. Tereny zieleni, zadrzewienia i wyodrębnione strefy ochronne	80
2.3.3. Korytarze ekologiczne.....	85
2.4. Istota rozwoju zrównoważonego i ekorozwoju	87
2.5. Zasady trwałości rozwoju a formy obszarów przyrodniczo cennych.....	101

ROZDZIAŁ 3

GOSPODAROWANIE A ZARZĄDZANIE OBSZARAMI

<u>PRZYRODNICZO CENNYMI W POLSCE.....</u>	<u>105</u>
---	------------

3.1. Zarządzanie ochroną środowiska a system obszarów chronionych w Polsce.....	105
3.2. Międzynarodowe i krajowe programy ochrony przyrody w Polsce.....	111

3.3. Zarządzanie obszarami przyrodniczo cennymi w Polsce	122
3.3.1. Struktura organizacyjno-funkcjonalna systemu zarządzania	122
3.3.2. Monitoring systemu zarządzania	125
3.4. Partycypacja społeczności lokalnych w procesie tworzenia i funkcjonowania systemu zarządzania obszarami przyrodniczo cennymi	131

ROZDZIAŁ 4

WALORYZACJA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

JAKO ELEMENT GOSPODAROWANIA	138
-----------------------------------	-----

4.1. Waloryzacja elementów środowiska przyrodniczego	138
4.2. Ocena i wycena obszarów przyrodniczo cennych	143
4.3. Metody waloryzacji środowiska przyrodniczego i ich zastosowanie	145
4.3.1. Metody bezpośrednie	146
4.3.2. Metody pośrednie	149
4.4. Potencjalna użyteczność analizy kosztów i korzyści	155
4.5. Rozkład wartości w czasie	163

ROZDZIAŁ 5

KONCEPCJA ZINTEGROWANEGO GOSPODAROWANIA

NA OBSZARACH PRZYRODNICZO CENNYCH	166
---	-----

5.1. Metodyka badań i tworzenia koncepcji gospodarowania zintegrowanego	166
5.2. Gospodarowanie zintegrowane	169
5.2.1. Zrównoważone gospodarowanie na obszarach przyrodniczo cennych	169
5.2.2. Ograniczenia i formy gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych	172
5.2.3. Koncepcja wskaźników rozwoju zrównoważonego i ekorozwoju obszarów przyrodniczo cennych	215
5.2.4. Koncepcja wyceny obszarów przyrodniczo cennych	226
5.3. Korzyści ze zintegrowanego gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych	229

Wnioski	232
---------------	-----

Aneks	236
-------------	-----

Literatura	238
------------------	-----

Spis map	253
----------------	-----

Spis rysunków	254
---------------------	-----

Spis tabel	256
------------------	-----

Summary	258
---------------	-----

WSTĘP

Gospodarowanie środowiskiem przyrodniczym odbywa się w granicach poszczególnych ekosystemów, które ulegają różnorodnym przemianom w wyniku przekształcających się warunków w nich samych i w ich otoczeniu. Jednym z ważniejszych problemów środowiskowych w Europie, łączących się z gospodarowaniem, jest zmniejszanie się bioróżnorodności w ostatnich kilku dziesięcioleciach. Skutki utraty bioróżnorodności występują obecnie, a silniej będą odczuwalne w najbliższej przyszłości. Już dziś należy przeciwdziałać tej tendencji, biorąc pod uwagę kosztowność działań w tym zakresie lub czasami ich niemożliwość. Bioróżnorodność chroniona jest w szczególny sposób na obszarach przyrodniczo cennych, dlatego też obszary te są niezmiernie ważne dla prawidłowego funkcjonowania całego środowiska przyrodniczego, w skali zarówno całego świata, jak i Polski. Dotychczasowy rozwój cywilizacyjny i gospodarczy naraża dziedzictwo przyrodnicze Polski na postępującą degradację.

Działania przyczyniające się do ochrony środowiska przyrodniczego powinny polegać m.in. na ochronie i przywracaniu ekosystemów oraz racjonalnego gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych. Ochrona przyrody nie powinna być wyznaczana żadnymi granicami administracyjnymi, jest ona bowiem skuteczna tylko wtedy, gdy obejmuje całe środowisko przyrodnicze, a nie pojedyncze jego elementy (na przykład określone gatunki roślin, zwierząt, ekosystem czy obszar chroniony). System obszarów przyrodniczo cennych zapewnia połączenie w jedną spójną całość obszarów najcenniejszych pod względem walorów przyrodniczych, estetycznych i kulturowych. Jednocześnie taki system przyczynić się może do efektywniejszej realizacji procesów gospodarowania, a w efekcie do dalszego rozwoju cywilizacyjnego.

Przez długi czas obserwowano w naukach ekonomicznych i w praktyce niedostateczne zainteresowanie przyrodniczymi uwarunkowaniami procesu gospodarowania. Uległo to zmianie wraz z powstaniem ekonomii ekologicznej i ekonomii środowiskowej. Obecnie literatura światowa na ten temat jest bogata i wielowątkowa. Do rozwoju badań nad ekonomicznym ujęciem przyrodniczych aspektów gospodarowania przyczynili się między innymi W. Baumol, R. Costanza, A. Dasgupta czy D. Pearce. W Polsce dorobek w tej dziedzinie także jest znaczący. Swoją wkład wnieśli między innymi T. Borys, S. Czaja, B. Fiedor, K. Górka, A. Graczyk, A. Jankowska-Kłapkowska, F. Piontek, B. Poskrobko, J. Śleszyński oraz T. Żylicz.

Przedmiotem niniejszej monografii jest problematyka zintegrowanego gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych, uwzględniającego zasady rozwoju zrównoważonego. Podejście takie pozwala lepiej zrozumieć, przynajmniej częściowo-

wo, relacje pomiędzy gospodarowaniem a procesem rozwoju zrównoważonego oraz obszarami przyrodniczo cennymi. Określenie podstaw zintegrowanego gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych wymaga identyfikacji oraz analizy kilku istotnych elementów, a zwłaszcza oceny stanu obecnego, sprawdzenia wewnętrznej spójności nowego podejścia oraz poziomu wykonalności prakseologicznej i sprawności ekonomicznej.

Praca stanowi studium teoretyczno-metodologiczne. Główna hipoteza badawcza, wokół której koncentruje się monografia, głosi, że **zintegrowane gospodarowanie na obszarach przyrodniczo cennych, oparte na zasadach rozwoju zrównoważonego, jest możliwe w Polsce zarówno z ekonomicznego, społecznego, przestrzennego, jak i środowiskowego punktu widzenia.**

Wymiar empiryczny-poznawczy badań znajduje odzwierciedlenie w rozdziałach drugim, trzecim i czwartym, w których zaprezentowano stan form obszarów przyrodniczo cennych w Polsce, system zarządzania tymi obszarami oraz waloryzację środowiska przyrodniczego i jego poszczególnych komponentów. Zdiagnozowanie postaci obszarów przyrodniczo cennych służy uświadomieniu, na ile obszary te są ważne w naszym kraju – pod kątem ochrony przyrody oraz zajmowanej przestrzeni. Dokonano również empirycznych analiz, które pozwalają zweryfikować główną hipotezę pracy. Zostały one oparte na dostępnych źródłach informacji i bazach danych charakteryzujących obszary przyrodniczo cenne oraz ich obciążenie procesami gospodarowania. Należy przy tym zauważyć, że obszary przyrodniczo cenne są w Polsce niedostatecznie scharakteryzowane, co także pozostaje istotnym wyzwaniem poznawczym. Zaproponowanie właściwej koncepcji zintegrowanego gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych wymaga przede wszystkim poprawnego rozpoznania dotychczasowego stanu rzeczy. Z tego powodu analiza statystyczno-empiryczna aktualnej sytuacji obszarów przyrodniczo cennych w Polsce została w pracy odpowiednio rozbudowana.

W monografii przedstawiona jest koncepcja zintegrowanego gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych, odmienna od konserwatorskiego podejścia opartego na restrykcyjnych regulacjach prawnych ograniczających lub zakazujących gospodarowania w tej przestrzeni. Nowa koncepcja polega na tym, aby każdy mógł korzystać z zasobów tych obszarów i jednocześnie szanował te obszary, zachowując ich trwałość. Użytkownicy obszarów przyrodniczo cennych będą akceptować ich ochronę, upatrując w nich swój potencjał społeczno-gospodarczy. Obszar przyrodniczo cenny jest dobrem publicznym, czyli proces gospodarowania na tym terenie podlega reglamentacji. Zakres reglamentacji gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych musi być sensownie przewidziany. Takie podejście znalazło wyraźne teoretyczne potwierdzenie w ekonomii, czego wyrazem była Nagroda Nobla dla E. Ostrom za prace na rzecz usprawnienia zarządzania w gospodarce.

Autorską koncepcję zintegrowanego gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych wspiera koncepcja rozwoju zrównoważonego. Obecna ekspansja gospodarcza jest silna i należy znaleźć rozwiązanie godzące ją z istnieniem różnych

form obszarów przyrodniczo cennych. Obszary te i przestrzeń wokół nich nie mogą stanowić podłoża konfliktu ani dla gospodarki, ani dla społeczeństwa. Często społeczności lokalne postrzegają różne formy ochrony przyrody jako ograniczenia, a nie szanse dla regionu. Konsultacje społeczne traktowane są jako wymóg formalny, dlatego też wiele istotnych zagadnień ochrony przyrody pozostaje całkowicie poza udziałem społeczności lokalnej. Przedstawiona autorska propozycja zintegrowanego gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych jest zasadniczo odmienna od dotychczas uznawanego podejścia. Zdaniem autorki musi nastąpić zmiana myślenia o relacjach pomiędzy gospodarowaniem a obszarami przyrodniczo cennymi. Tego typu przestrzeń może być ważnym czynnikiem rozwoju ekonomicznego czy wręcz cywilizacyjnego, pod warunkiem jej gospodarczego użytkowania zgodnego z zasadami rozwoju zrównoważonego. Co więcej, ograniczanie takiego wykorzystania lub wręcz jego eliminacja może prowadzić do skutków społecznych odmiennych od oczekiwanych, również z punktu widzenia ochrony takich cennych ekosystemów. Przygotowanie i wdrożenie koncepcji zintegrowanego gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych pozwoli sprawdzić, czy w praktyce gospodarowanie na tych terenach jest ekonomicznie efektywne, społecznie akceptowalne oraz ekologicznie skuteczne i czy tworzy fundament do zintegrowania łańdów.

To nowe podejście do problemu gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych może być implementowane na kilka sposobów. Po pierwsze, pojawią się spontaniczne próby wdrożenia nowych rozwiązań, niejako obok regulacji prawno-instytucjonalnych. Wówczas mogą wystąpić różnego rodzaju trudności, podobne do tych, z którymi boryka się obecnie np. energetyka alternatywna. Po drugie, rozwiązania takie pojawią się wbrew obowiązującym regulacjom, co wywoła reakcję instytucji zajmujących się egzekucją prawa środowiskowego, bez względu na sprawność i zasadność tych zastosowań. Po trzecie, rozwiązania umożliwiające i aktywizujące gospodarowanie na terenach przyrodniczo cennych mogą być stymulowane przez państwo i jego agencje. Wymaga to jednak apriorycznej ich akceptacji, zmian prawno-instytucjonalnych, stworzenia systemu wsparcia ekonomiczno-finansowego oraz odpowiedniej polityki edukacyjnej.

W Polsce problematyka zintegrowanego gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych nie doczekała się dotychczas dostatecznie rozwiniętych badań o charakterze metodologicznym, rachunkowym i statystyczno-empirycznym. Podejmowana była w nielicznych opracowaniach, niejednokrotnie tylko jako analiza dla jednej z form obszarów przyrodniczo cennych. W tym duchu pisali między innymi S. Czaja, B. Poskrobko, J. Śleszyński czy T. Żylicz. Obecnie rośnie znaczenie gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych w związku ze zmniejszeniem stopnia bioróżnorodności oraz z wdrażaniem w Polsce koncepcji obszarów „Natura 2000”. Z tego względu autorka podjęła próbę wypełnienia istniejącej luki.

Inną przesłanką skłaniającą autorkę do badań nad zintegrowanym gospodarowaniem na obszarach przyrodniczo cennych są aspekty poznawcze, sprzyjające rozwojowi nauki, zwłaszcza ekonomii rozwoju zrównoważonego. Zintegrowane go-

spodarowanie stwarza znaczne możliwości rozwoju koncepcji teoretycznych i metodologicznych, w szczególności w zakresie efektywności gospodarowania, narzędzi jej pomiaru oraz waloryzacji komponentów środowiska przyrodniczego, umożliwiającą rachunek sozoekonomiczny. Doświadczenia empiryczne w zintegrowanym gospodarowaniu generują nowe wyzwania i sprzyjają powstawaniu rozwiązań, które następnie mogą być wykorzystane w empirycznych badaniach nad rolą obszarów przyrodniczo cennych w gospodarce.

Na czym ma polegać zintegrowane gospodarowanie na obszarach przyrodniczo cennych? Jakie formy gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych możliwe są do realizacji w praktyce? Jakie są relacje między rozwojem zrównoważonym i ekorozwojem a obszarami przyrodniczo cennymi? Czy zasady trwałości rozwoju odnoszą się do wszystkich form obszarów przyrodniczo cennych? Jak można empirycznie oszacować, czy ochrona obszarów przyrodniczo cennych się opłaca? Odpowiedź na powyższe pytania pozwoli lepiej rozumieć problematykę zrównoważonego gospodarowania, zarządzania i wyceny tych obszarów. Autorka koncentruje się na ukazaniu koncepcji zintegrowanego gospodarowania, przedstawieniu narzędzi pomiaru poprzez wskaźniki rozwoju zrównoważonego i ekorozwoju oraz opracowaniu koncepcji wyceny obszarów przyrodniczo cennych.

Wkład autorki dotyczący odpowiedzi na powyższe pytania – związane z dziedziną nauk ekonomicznych – stanowi propozycję wyjaśnienia związków pomiędzy gospodarowaniem, zarządzaniem i wyceną obszarów przyrodniczo cennych. Autorka zidentyfikowała pojęcie obszarów przyrodniczo cennych w węższym znaczeniu (*sensu stricto*) i w szerokim znaczeniu (*sensu largo*). Ponadto omówiła dwa znane w literaturze podejścia teoretyczne, kryjące się pod pojęciami rozwoju zrównoważonego i ekorozwoju, w kontekście obszarów przyrodniczo cennych oraz zreinterpretowała koncepcję gospodarowania, z wykorzystaniem form użytecznych dla obszarów przyrodniczo cennych.

Niniejsza monografia ma na celu nie tylko przegląd aktualnego stanu ochrony przyrody, w szczególności obszarów przyrodniczo cennych. **Głównym celem pracy jest ukazanie nowego podejścia do gospodarowania na tych obszarach, polegającego na wykorzystaniu potencjału tkwiącego w obszarach przyrodniczo cennych zgodnie z rozwojem zrównoważonym.** Ten sposób podejścia do obszarów przyrodniczo cennych może generować problemy z punktu widzenia: zrównoważenia i trwałości; konfliktu pomiędzy tradycyjnymi formami ochrony a ekspansją gospodarczą; opłacalności wąskoekonomicznego istnienia tych obszarów (krótko- i długookresowa perspektywa prowadzenia rachunków).

Cel główny wspierają trzy cele szczegółowe. Pierwszym z nich jest dokonanie przeglądu potencjalnych form zrównoważonego gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych. Drugim – opracowanie systemu wskaźników rozwoju zrównoważonego i ekorozwoju dla obszarów przyrodniczo cennych. Trzeci cel szczegółowy łączy się z przygotowaniem propozycji zmodyfikowanego podejścia metodycznego do koncepcji wyceny obszarów przyrodniczo cennych, składającej się

z dwóch elementów: wywiadu bezpośredniego (badań ankietowych) oraz pozyskania informacji z bezpośrednich źródeł (baz danych).

Praca składa się z pięciu rozdziałów, które przybliżają związki pomiędzy gospodarowaniem a obszarami przyrodniczo cennymi i są formą realizacji wymienionych celów pracy. W rozdziale 1 *Gospodarowanie obszarami przyrodniczo cennymi* zidentyfikowano istotę gospodarowania i jego efektywność, przedstawiono genezę oraz rozwój ochrony przyrody w Polsce, zdefiniowano pojęcie obszarów przyrodniczo cennych, a także podjęto zagadnienie etyki środowiskowej, form wpływu człowieka na te obszary oraz zdiagnozowano pozaekonomiczny i ekonomiczny potencjał tych obszarów. Obszary przyrodniczo cenne to znacznie szersze pojęcie, niż obszary chronione. Są to najbardziej wartościowe i najpiękniejsze tereny naszego kraju. Tworzenie obszarów przyrodniczo cennych ma na celu między innymi doskonalenie więzi człowieka ze środowiskiem przyrodniczym. Funkcja ochronna obszarów przyrodniczo cennych wprowadza wiele ograniczeń w rozwoju działalności gospodarczej. Rozdział kończy zdiagnozowanie możliwości gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych pod kątem wykorzystania pozaekonomicznych, jak i ekonomicznych pożytków środowiska przyrodniczego.

W rozdziale 2 *Ochrona przyrody w Polsce w kontekście zasady trwałości rozwoju zrównoważonego* opisano wszystkie formy ochrony przyrody i pozostałe formy istnienia obszarów przyrodniczo cennych, które nie są jasno uregulowane w Polsce. W tym miejscu odniesiono koncepcję rozwoju zrównoważonego do obszarów przyrodniczo cennych. Koncepcja ta jest reakcją współczesnej myśli społeczno-ekonomicznej na narastającą antropopresję, charakterystyczną dla gospodarki i społeczeństwa XX oraz XXI stulecia. Z punktu widzenia rozwoju zrównoważonego obszary przyrodniczo cenne stanowią fundamentalnie ważny składnik – jako zasób ekonomiczny i społeczny, jako podstawa edukacji ekologicznej, jako produkt rynkowy oraz jako dobro publiczne, decydujące o innych, niematerialnych formach i funkcjach kapitału. Świadomość tego faktu pozwala na właściwe podejście do gospodarowania na tych obszarach. Ważnym wyzwaniem – zgodnie z rozwojem zrównoważonym – jest realizacja zasad trwałości kapitału naturalnego. Niezbędne jest do tego odpowiednie zarządzanie ochroną przyrody, a w szczególności obszarami przyrodniczo cennymi.

W rozdziale 3 *Gospodarowanie a zarządzanie obszarami przyrodniczo cennymi w Polsce* dokonano analizy i oceny systemu obszarów chronionych w Polsce w kontekście zarządzania nimi. Omówiono międzynarodowe i krajowe programy ochrony przyrody. Dodatkowo poruszone zostało zagadnienie partycypacji społeczności lokalnych w ochronie obszarów przyrodniczo cennych, będącej w dzisiejszych czasach koniecznością. Wymaga to jednak wielu zmian w świadomości ekologicznej społeczności lokalnych i postawach życiowych ich członków.

Uwzględniając rolę waloryzacji we właściwym gospodarowaniu na obszarach przyrodniczo cennych i rosnące zainteresowanie nią, w rozdziale 4 *Waloryzacja środowiska przyrodniczego jako element gospodarowania* autorka postawiła sobie

zadanie wskazania jej możliwości i ograniczeń. Chodzi tu przede wszystkim o możliwości włączenia efektów wykorzystania metod waloryzacji środowiska przyrodniczego w oparty na analizie kosztów i korzyści rachunek sozoeconomiczny. W rezultacie należy prowadzić rachunek kompleksowy, biorąc pod uwagę zarówno szerokie spektrum elementów ekonomicznych, środowiskowych, jak i aspektów społecznych, celem sprawdzenia, czy opłaca się (z sozoeconomicznego punktu widzenia) chronić obszary przyrodniczo cenne, czy nie.

W ostatnim rozdziale pracy, zatytułowanym *Koncepcja zintegrowanego gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych*, przedstawiono metodykę przeprowadzonych badań i tworzenia koncepcji gospodarowania zintegrowanego. Koncepcja gospodarowania zintegrowanego identyfikuje potencjalne formy gospodarowania na terenach przyrodniczo cennych. Gospodarowanie na tych obszarach jest możliwe poprzez takie rozwiązania, które zarówno będą chronić te tereny, jak i pozwalać na ich wykorzystanie gospodarcze, nie doprowadzając do ich degradacji i zachowując je dla przyszłych pokoleń. Rolnictwo ekologiczne, turystyka zrównoważona, ekologiczna gospodarka leśna, drobny, skojarzony środowiskowo przemysł, zrównoważona przyrodniczo działalność usługowa, osadnictwo właściwe przestrzennie i przyrodniczo oraz właściwa infrastruktura i działalność transportowa to możliwości rozwojowe tkwiące w obszarach przyrodniczo cennych, mające sens i uzasadniające praktyczną realizację. Gospodarowanie na obszarach przyrodniczo cennych powinno przyjąć postać, że jest zgodne z naszą wiedzą o zasadach rozwoju zrównoważonego. Rozważania nad koncepcją zintegrowanego gospodarowania obszarami przyrodniczo cennymi w Polsce poszerza propozycja monitoringu tego gospodarowania poprzez budowę systemu wskaźników rozwoju zrównoważonego i ekorozwoju na tych obszarach, jako narzędzi pomiaru stopnia urzeczywistnienia koncepcji rozwoju zrównoważonego, oraz koncepcja wyceny analizowanych obszarów. Podsumowaniem jest lista korzyści bezpośrednich i pośrednich, płynących ze zintegrowanego gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych.

Podjmując zagadnienie zintegrowanego gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych, autorka zastosowała dość złożone podejście metodyczne. Zaproponowanie takiego ujęcia wymagało bowiem wykorzystania analizy holistycznej, w zakresie ogólnej oceny problemu oraz projektowania samej koncepcji zintegrowanego gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych. Jest to szczególnie widoczne w rozdziale piątym monografii. Autorka nakreśliła w nim własną metodykę badań i tworzenia koncepcji zintegrowanego gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych. Opis i ocena stosowanych obecnie rozwiązań w zakresie ochrony obszarów przyrodniczo cennych opierają się przede wszystkim na metodzie krytycznej analizy i deskrypcji najważniejszych elementów. Widać to w rozdziale drugim i w pewnym zakresie w pierwszym. W rozdziale trzecim bardzo użyteczna była krytyczna analiza poprawności prakseologicznej stosowanych w Polsce systemów zarządzania obszarami przyrodniczo cennymi oraz socjologiczna analiza wymiaru partycypacji obywatelskiej. Zaproponowane przez autorkę w rozdziale czwartym

metody waloryzacji środowiska przyrodniczego są efektem wykorzystania analizy kosztów i korzyści oraz jej oceny z punktu widzenia teoretyczno-modelowych badań ekonomii dobrobytu. Analiza teoretyczno-modelowa oparta na teorii ekonomii rozwoju zrównoważonego i trwałego pozwoliła natomiast autorce dokonać oceny tych metod w kontekście rozszerzenia gospodarowania na obszary przyrodniczo cenne.

Zintegrowane gospodarowanie na obszarach przyrodniczo cennych, zgodne z koncepcją rozwoju zrównoważonego, jest zagadnieniem bardzo ważnym, ale jednocześnie złożonym i wymagającym dalszych badań. Nabiera ono szczególnego znaczenia wobec zagrożeń cywilizacyjnych, zmian klimatu czy utraty bioróżnorodności. Przedstawione w pracy zagadnienia mogą stanowić pewną, być może kontrowersyjną, próbę całościowego podejścia do tej problematyki. Autorka nie uzurpuje sobie prawa do wyczerpania czy ostatecznego rozwiązania problemów poznawczych w tej interdyscyplinarnej materii. Pragnie przede wszystkim zwrócić uwagę na wybrane i, jej zdaniem, najbardziej istotne wyzwania – szanse i bariery gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych. Jak pokazują dotychczasowe doświadczenia w zakresie gospodarowania, wyzwania te mogą okazać się podstawową determinantą sukcesu lub porażki funkcjonowania obszarów przyrodniczo cennych w XXI stuleciu, w perspektywie zarówno lokalnej, jak i globalnej. Poglądy innych badaczy są wyeksponowane i imiennie im przypisane. Pozostałe myśli i spostrzeżenia są poglądami autorki. Będą zapewne ewoluowały wraz z rozwojem nauki i jej własnych badań.

Pragnę wyrazić głęboką wdzięczność Panu Profesorowi Stanisławowi Czai za cenne sugestie oraz życzliwą pomoc w trakcie przygotowywania pracy. Serdeczne podziękowania kieruję również do Recenzentów, Pani Profesor Barbary Kryk i Pana Profesora Kazimierza Górki, za wnikliwą ocenę i istotne uwagi, które pozwoliły udoskonalić kształt tej pracy.

Anetta Zielińska